

הלכות נפילת אפים

קלא דיני נפילת אפים וכו' סעיפים:

א לאחר שסיים השליח ציבור חזרת התפלה נופלים על פניהם ומתחננים^א כל מקום לפי מנהגו^ב וגם עיקר נפילת אפים הוא מנהג שנהגו כל ישראל מימות עולם^ג ואף על פי כן אינה חובה אלא רשות^ד לכן כל הלכותיה תלויות במנהג^ה כמו שהבאר ותחינה זו שמתחנן בנפילת אפים צריך לומר מיד אחר התפלה^ו אבל אם הפסיק ועסק בדברים אחרים אחר התפלה שוב אין תחינתו נשמעת כל כך לכן אין לדבר בין תפלה לנפילת אפים (אע"פ שמן הרין אין איסור בדבר שהרי עיקר נפילת אפים היא רשות)^ז ומ"מ א"צ לזוהר אלא מלהפסיק ולעסוק בדברים אחרים לגמרי אבל שיחה מועטת אין לחוש^ח וכל שאין מפסיקין בדברים אחרים לגמרי יכול לילך אחר התפלה למקום אחר ליפול שם על פניו^ט.

ועיקר נפילת אפים שנהגו בה כימי הראשונים היא ליפול על פניו ארצה אפילו שלא בפניו^י ודים ורגלים^{יא} (ואפילו יושב על הארץ ונופל על פניו ארצה^{יב}) ואדם חשוב אינו רשאי ליפול על פניו בענין זה^{יג} בפני הצבור כשמתפלל על הצבור^{יד} אם אין הצבור נופלים כך כמוהו^{טו} אלא א"כ הוא בטוח כמעשיו שיענה כיהושע בן נון^{טז} (שהרי) נאמר בו^{טז} קום לך למה זה אתה נופל על פניך (משמע שאין לו ליפול) לפי שאם לא יענה מיד יתרחקו הצבור אחריו^{יז} לומר שאינו הגון ואינו ראוי ליענות.

וכן כל אדם אסור ליפול על פניו ארצה^{יח} על גבי רצפת אבנים^{יט} אפילו שלא בפניו^כ ודים ורגלים כגידה השתחוואה בפניו^{כא} ודים ורגלים^{כב} שהיא אסורה מן התורה^{כג} ולזקן עליו^{כד} שנאמר^{כה} ואבן משכית לא תהנו בארצכם להשתחוות עליה ואינו מותר אלא במקדש בלבד.

ואם אינו מדויק פניו בקרקע אלא מטה על צידו מותר^{כז} אפילו לאדם חשוב בפני הצבור^{כח}

יג ירושלמי תענית פ"ב הל' ג' לפי' התוס' שם ד"ה אין רא"ש שם סי' ד' שור ושילע' ס"ה' פ"ו ס"ק יג.
 יד ראב"ה ס"ו תתמו ותהנות תיחזויות הל' תפלה פ"ה אות ק בשם רבינו יואל הלוי כפי' הירושלמי שם. ס"ז שם.
 טו נגז' ורש"י ד"ה א"כ ד"ה למה.
 טז הדושע ז' ג'.
 יז רא"ש שם. מור.
 יח גמרא שם.
 יט משא"כ ברצפת קרשים. ראה ס' המגנים – הכ"ד עמ' 57. וראה גם פס"ד צ"צ שבב, א.
 כ תוס' שם ד"ה ואיבעת. רא"ש שם. מור. כס"מ הל' ע"ז פ"ו הל' בדיעת הרמב"ם.
 כא גמרא שם.
 כב רמב"ם שם הל'.
 כג ויקרא כג, א.
 כד גמרא שם כג, א. רש"י שם ד"ה רגליו. רמב"ם שם הל' והל' תפלה פ"ה הל' י"ד. ועי' ב"י.
 כה רש"י שם. רמב"ם הל' תפלה שם. רא"ש שם בדיעת הר"ף. כ"ה. מ"א ס"ק עו.

א טור. וראה רמב"ם הלכות תפלה פ"ה הל' ג' פ"ט הל' ה'.
 ב שו"ת ריב"ש סי' תכ. דמ"א ס"א. וראה רמב"ם שם פ"ה הל' ג'.
 ג במדבר ד', ה. הדושע ז' ג'. תענית ד', ב. מגילה כב, ב.
 ד וראה שו"ת ריב"ש סי' תכ. שער הכולל פ"א ס"ז תש"ג.
 ה שו"ת ריב"ש סי' תכ.
 ו תלמידי הרשב"א (ראה ריב"א החדשים ושנמ"ק כ"ט נגז' ב. צידור החיים ע' י"ה) כישנו. אהרות חיים בשם גאונים. וכתבו בב"י ש"ע ולבוש ס"א. ובסודור: "אחר שמו"ע בשחרית ובמנחה יאמר וידוי", ואח"כ י"ג מדות נגפ"א. והוא עפ"י פיר עין חיים שער הסליחות פ"ט. שער הכוננות עין אל מלך יושב והרדני. סדר חיים.
 ז ראה חקר הלכות ח"ו כג, א.
 ח דמ"א ס"ק א.
 ט רמב"ם שם הל'. ספר חסידים סי' י"ה. הובא במ"א שם.
 י גמ' פ"ג דמגילה כב, ב. ורש"י ד"ה פשוט ידים.
 יא רמב"ם שם הל' ג'. פ"ו הל' ג'. פ"ט הל' טור.
 יב גמרא שם.

ואפילו על גבי רצפת אבנים¹³ שלא בפישוט ידים ורגלים¹⁴ כמו שיתבאר¹⁵ ועכשיו שלא נהגו ליפול על פניהם ממש¹⁶ אלא בהטיית הראש וכיסוי הפנים בלבר לא שייך כל זה¹⁷. וכיון שאין נופלין ממש אלא שמכסה פניו נהגו ליפול אפילו ממועד¹⁸ אך ע"פ הקבלה ראוי להיות נפילת אפים מיושב¹⁹ ואם אי אפשר לישב במקום שכלו הג' פסיעות ימתין כדי הליך ד' אמות ויחזור למקומו ויפול מיושב²⁰.

וזהוהים לכסות הפנים בכנר ולא די בכיסוי היד שנופל פניו עליה לפי שהיד והפנים גוף אחד הן ואין הגוף יכול לכסות את עצמו²¹ כמו שנתבאר סי' ע"ד ד"ה וצ"א²².

ונהגו במקומות הרבה להטות על צד שמאל²³ לפי שמיצניו כשארם מתפלל שכינה מימינו שנאמר²⁴ ה' צדק על יד ימינוך וכמ"ש בס' צ"ן²⁵ נמצא כשהוא מוטח על שמאלו פניו כלפי שכינה ואם היה מוטח על ימינו היה להיפך ולא יתכן לעבר להיות אחריו כלפי אדונו²⁶ וי"א²⁷ להטות על יד ימינו שכשהוא מוטח על ימינו ושכינה כנגדו וכיון שמאלו תחת לראשו ימינו תחבקיני²⁸ ונהגו במדינות אלו להטות בשחרית על ימינו ולא על שמאלו משום כבוד התפילין שבשמאלו ובמנחה או אפילו בשחרית כשאין לו תפילין בשמאלו מטה על שמאלו²⁹ והש"ן העומד מימין הארון טוב שיטה ראשו מעט כלפי הארון אף כשנופל על יד ימינו³⁰ (וה"ה היושבים בצד המזרח לפני הארון ונופלים על פניהם למזרח כמו הש"ן³¹).

ע"פ הקבלה³² יש לומר מומרה³³ אליך ה' נפשו אשא³⁴ אך מפני שהאומרו ולכו רחוק ממנו גורם לו להאסף בלא עתו³⁵ לפיכך נמנעו לאומרו במדינות אלו אלא אומרים רחום וחנון כו' ה' אל באפק כו':

ב לאחר שנפל על פניו³⁶ יגיבה ראשו ויתחנן מעט מיושב כל מקום ומקום לפי מנהגו ומנהג פשוט לומר ואנחנו לא נדע מה נעשה כו'³⁷ לפי שהתפללנו בכל ענין שיוכל אדם שיתפלל בישיבה ובעמידה ובנפילת אפים כאשר עשה משה רבינו עליו השלום שנאמר³⁸ ואשב בהר וגו' ואתנפל לפני ה' וגו' ומאחר שאין בנו כח להתפלל בענין

כו רמב"ם הל' ע"ז שם. תוס' ורא"ש ומרדכי שם. תע"י כ"א כפי המור.

כז אור וזעק ה"א סי' צג. הגהות אשר"י סי' פ' תפלת השחר. כ"ח.

כח ספק זה בשעת"ר לא הגיע לדיוני.

כט ולענין יוה"כ ראה לקמן סי' תרכא סי"ב. ועי' פס"ד צ"צ שם, א.

ל ריב"ש סי' תרכ. הובא בב"י.

לא ריב"ש שם. מהר"י"ד הל' תפלה (ע' תלו). מ"א סי' ק ה.

לב כ"י. שיע' סי"ב.

לג מ"א שם. וראה לעיל סי' קכג סי"ג.

לד מ"א סי' ק ב.

לה ספק ג.

לו ספק ד.

לז שבלי הלקט סי' ל בשם רבינו האי. הובא בב"י. שו"ע סי"א.

לח תהלים קכא, ה.

לט ספק ב, שו"ע.

מ שבלי הלקט סי' ל בשם רבי בנימין הובא בב"י.

מא טור בשם מרדכי. וריב"ש שם בשם הש"י. הובא בב"י.

רמ"א סי"א. מ"ז סי' ב.

מב שיר השירים ב, ג.

מג סי' הבהננים (מירא, שחרית של חול קמ' ים). רמ"א שם. מ"א סי' ג.

מד משה משה סי' רז, הובא במ"א שם. וראה עני הלכנון סי' ג.

מה מ"א שם.

מו זרד ח"ג קכג ב. הובא בב"י ר"ה כ בספר הגדה. וראה גם תנא אנה"ת פ"א.

מז תהלים כה.

מח וכו"ה בסידור. ולפ"מ: רחום וחנון כו'.

מט זרד שם.

נ מ"א סי' ה.

נא רמב"ם הל' תפלה פ"ט ה"ה. פ"ז ה"ז. מור רס"י קלא ופי' קלד. רמ"א סי"א.

נב רמ"א שם.

נג דברים ט, מג. ה.

נד במזמור דמתיב ואשב בהר ומתיב ואנכי עומדו בהר וגו' (שם ג, י). ואולי נשמט מפני אפס הדיומות.

הלכות נפילת אפים קלא

שפה

אחר אנו אומרים ואנחנו לא נדע מה נעשה כח"י ואחר כך חצי קדיש אשרי למנצח¹:

ג. יש נוהגים שאין נופלים אפים אלא במקום שיש שם ספר תורה² וסימין לדבר במלחמת העיר ויפול על פניו לפני ארון ה'³ ובמקום שאין ספר תורה נוהגין לומר תחינה בלא כיסוי פנים⁴.

וחצר בית הכנסת הפתוחה לבית הכנסת המתפללים בה כשכבות הכנסת פתוח נוהגים לומר תחנון בנפילת אפים כמו בבית הכנסת עצמו אבל לא כשכבות הכנסת נעולה⁵ ובית הכנסת של נשים הוא כבית אחד לענין זה עם בית הכנסת שהספר תורה כתובה אפילו אינו פתוח לו ונוהגים לומר בו בנפילת אפים⁶ אבל עזרה שלפני בית הכנסת דינה כחצר בית הכנסת⁷.

אפילו יחיד המתפלל בביתו כשמתפלל בשעה שהציבור מתפלל בבית הכנסת יכול ליפול עמהם בשעה שהם נופלים⁸ שהרי הוא כאלו עומד עמהם שאפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים כל שיש עזרה במקום אחד כמו שנתבאר בס' נ"ה¹⁰:

ד. אין נפילת אפים בלילה¹¹ ממעט הירוע לירועים לפיכך אם נמשכה תפלת המנחה עד הלילה אין ליפול על פניו¹² ויש לדלג אבינו מלכנו כדי ליפול מבעוד יום¹³ ומ"מ אין לחוש לזה אלא בודאי לילה אבל לא בבין השמשות¹⁴ ונוהגים ליפול על פניהם כליל אשמורת הואיל והוא קרוב ליום¹⁵ ויש נוהגים להאריך בסליחות עד נכון היום ואז נופלים על פניהם¹⁶.

ה. נהגו שלא ליפול על פניהם בבית החתן¹⁷ כיום כניסתו לחופה¹⁸ מפני שיום טוב שלו הוא¹⁹ ולא בבית הכנסת ביום מילה²⁰ מפני שמצות מילה כשמוחה קבלו עליהם²¹ ולא כשיש שם חתן בבית הכנסת²² ולא בבית האבל²³ מפני ש' ימי אבלות הקושש ל' ימי החג לענין איסור עשיית מלאכה²⁴ שנאמר²⁵ והפכתו חגיגה לאבל וזה' לזהו רחום שאומרים²⁶ בב' וז'²⁷.

ואף לאחר שיצאו מבית החתן והאבל ובאו לבתיהם א"צ לומר תחנון²⁸ לפי שמקומו הוא מיד אחר תפלת י"ח וכיון שנדרחה ממקום קביעתו נדרחה לגמרי²⁹ וז"ל לזהו רחום³⁰

סס ציור החיים. מר"י אבהו ושי"ע שם. ואין מנהג הב"ד כן. ראה ס' המנהגים – הב"ד ע' 55.
ע ריקאני ומ"א שם.
עד מור ושי"ע ס"ד.
עב דמ"א שם.
עג ראה מרדכי מגילה רמז תתק.
עד שבלי הלקט סי' ל. שי"ע שם.
עה שבת קל, א. שבלי הלקט שם. ב"י.
עו שבלי הלקט ושי"ע שם.
עז רקה סי' שש. שבלי הלקט שם. ב"י. וע"י מ"ז ס"ק מ.
עח מ"ק מו, ב.
עט עמוס ה', י.
פ רקה סי' שש. שבלי הלקט שם. רבי יצחק ב"ר יהודה. של"ע ס"ה. מ"א ס"ק יג.
פא ט"ז ס"ק י.
פב ראה ע"ז לעיל סי' ע"א ס"א.
פג ט"ז ס"ק י דקא כמו שכתב בס"ק ט.

נה טור.
נו מור. רמ"א שם. וכ"ה בנסח הסידור.
נז רוקח סי' שבה. רמ"א מ"ב. מ"ז ס"ק ה.
נח יתשע ג, ו.
נט מנהגי מר"ל הל' תפלה (ענין תמוה). שולח מר"ל הדורות סי' עב. רמ"א שם.
ס מהר"ל ורמ"א שם. מ"א ס"ק ו.
סא הגהות מנהגים (שחרית של חול אות יב). מר"ל שם. מ"א שם.
סב עולת תמיד ס"ק יא. אליה רבת ס"ק ו.
סג אגור סי' קסה בשם מהר"ל. דמ"א שם. מ"א ס"ק ה.
סד סעף כב ושי"ע.
סה ריקאני פ' קרה. ציור החיים עני' יח. מר"י אבודב. שי"ע ס"ג.
סו מ"א ס"ק מ.
סז וחינו לנהגים לומר אבינו מלכנו לפני נפילת אפים.
סח ב"י. ט"ז ס"ק ה.

במדינות אלו שנוהגים לומר קודם נפילת אפים¹⁹ בכל הימים אע"פ שאמירתו חובה כמ"ש בס' קל"ד²⁰ (מ"מ כיון שחיובו אינו אלא מפני המנהג ועכשיו נפטר מלאמרו בשעת חיובו דהיינו בזמן שנוהגים לאמרו בכל יום שהוא מיד אחר תפלת י"ח קודם נפילת אפים נפטר מכל היום).

אבל בראש חודש שנוהגים שאין אומרים הלל בבית האבל¹⁹ (יש לכל אחד לומר הלל אחר כך כשכא לביתו שמצות הלל היא כל היום¹⁹ ואין מקומו קבוע מיד אחר תפלת י"ח שאמלו קודם התפלה צריך לקרותו לפעמים כמ"ש בס' תכ"ב¹⁹ ואצ"ל אחר התפלה שזמנה כל היום אפילו לחדד בראש חודש¹⁹ ואין אומרים אותו מיד אחר תפלת שחרית אלא משום זריזין מקדימין למצות²¹ ועוד שאינו רומה להורא רחום יהיו פטורים מלאמרו בשעת חיבתו מפני האבלות של אבל שהיא לו כיו"ט אבל מן הלל אינם פטורים אלא שמפני האבלות שנבבית אין רוצים לומר שם לא המתים יהללו יח²² מפני שנראה כלועג לרש²³ לפיכך צריכים לצאת משם ולקרות כמו שהמתפלל כשהוא מוהלך בדרך והגיע אצל קברות²⁴ אחר י"ח מיד שהוא צריך להרחיק משם משום לועג לרש ולקרות הלל).

במה דברים אומרים בהלל של ראש חודש שחיובו אינו אלא מנהג²⁵ ולא נהגו לקרות בבית האבל אבל בתוכה²⁶ שההלל הוא חובה מתקנת חכמים²⁷ קורים גם בבית האבל שגם האבל חייב בו אלא שנוהגים שהאבל כל ל' ועל אביו ועל אמו כל ל"ב חודש אינו עובר לפני התיבה בעת ההלל כי הקהל או בשמחה כעין שבתות ויו"ט²⁸:

ז אין מונעין מליפול על פניהם ביום המילה אלא בבית הכנסת שהמילה בו אבל בבית הכנסת אחר נופלין²⁹ ובזמן הקור שמלוין התינוק בביתו³⁰ נוהגים שלא ליפול על פניהם בבית הכנסת שבעל הבית מתפלל שם³¹ וכל זה בתפלת שחרית שמלוין או התינוק אבל במנחה אע"פ שמתפללין אצל התינוק אומרים תחנון³².

משא"כ בחתן שאין אומרים תחנון כל היום כשמתפללים אצל החתן או אם בא לבית הכנסת ביום כניסתו לחופה ויש מקומות נוהגים שאין החתנים הולכים לבית הכנסת יום או יומים קודם החופה כדי שיוכלו הקהל לומר תחנון אך אם נכנסו לבית הכנסת אומרים תחנון לבר מיום החופה³³ ויש נוהגים שלא לומר תחנון כל ז' כשהחתן בבית הכנסת³⁴

צד תענית כה, ב. רמב"ם הל' תוכה פ"ג ה"ו.
צה ח"א שם בשם התניא שם ומשמעות הרוקח שם. אליה רבה ס"ק פ.

צו תענית שם. ערכין ג, א. רמב"ם שם הל' ה.
צז שולח מדרי"ל סי' כב. אליה רבה פ"ה סי' תקפב. ומנהג חב"ד שבוים שיש בו מוסקף אינו יורד לפני התיבה (סי' המנהגים – חב"ד ע' 36). ובתוכה הוא יורד לפני התיבה, מלבד לאמירת הלל (שם ע' 71).

צח מורה"א תרומת הרשן פסקים סי' פא. ומ"א סי' ד.
צט ראה לקמן סי' שלח סי' ח. סי' שנו סי' א. סי' תקפד סי' ט.
ק סי' תרכא סי' ט. סדרו מדר מילה.

קא כנסת הגדולה (הנב"י). ח"א סי' א, א.
קב רמ"א שם.

קג מ"א סי' יב. וראה גם תרומת הרשן שם סי' פ. מנבא ברמ"מ סי' ק ונב"א שם.

קד כנסת הגדולה (הנב"י). ח"א שם. וע' סי' ס"ק י.

פד ובסדרו הנוטה לאמרו אחר נפ"א, עפ"י פני"ח שער המליות פ"ב.

פה סימן זה בשו"ע"ר לא הגיע לדינו. וע' במור ושני"ע סי' א.

פו ורקח סי' ששנ. תניא סי' סה. מ"א סי' י. מ"ז סי' תכב סי' ב.

פז מגילה ב, ב. רמב"ם הל' תוכה פ"ג ה"ט.

פח סימן זה בשו"ע"ר לא הגיע לדינו. וע' מ"א שם סי' ק. ו. לקמן סי' תפח סי' ג.

פט ראה שו"ע סי' תכב סי' ב.

צ ר"ח לב, ב. רש"י מגילה ב, ב ר"ה כל היום. וראה גם לקמן סי' קנו סי' וש"נ.

צא תולדות קפו, ת.

צב ט"ז סי' תכב שם בשם הרוקח שם. וראה לעיל סי' כג סי' וש"נ. וראה תניא אה"ת פ"ג.

צג ראה לעיל סי' קא סי' עב סי' וש"נ.

הלכות נפילת אפים קלא שפז

שכל ז' ימי המשתה הם לו כרגל^{קד} ואפילו ביום ח' לחופתו (בשחרית) אין נוהגים ליפול על פניהם כיון שהיתה החופה סמוך לערב (ולא נשלמו ז' ימים עד יום ח' בעת ההיא). ויש מקומות נוהגים שלא לומר תחנון גם במנחה כשמתפללים אצל התינוק^{קה} אבל בבית הכנסת נופלים אע"פ שבעל הבית מתפלל שם ובשבת אומרים צדקתך צדק^{קו} אפילו אין עושין הסעודה אלא כלילה^{קי}:

הסימנים ההסרים עד סימן קנ"ח לא דענו מה היה להם כי לא היו בדפוס מעולם וחבל על דאברין^{קי} ועתה חרשים מקיוב נמצאו באמתחת הרב^{קט} סימנים קנ"ח וקנ"ו וז' זיריע דעת להאיר עינינו במאור תורתו אמין:

קז תוכן השלגת הסימן ראה לקמן פסקי הסדור (סימן תפלת שחרית). וראה גם והשלגה שברבי נדמו חא"ה.

קח כך נדפס בדפוס ווארשא הקצ"ח ואילך.

קט כך נדפס בדפוס וזשאנור תרמ"ז ואילך.

קד רש"י כתובות ה, א ד"ה ופורש וד"ה מטיע. רמב"ם הל' אבל פ"א הל'.
קה ביז בשם רש"ל. ט"ז ס"ק יא. וז"א שם.
קו הגהות מוהגים הלכות שבת אות מר. מ"א ס"ק יא. וראה גם לקמן סי' רצב ס"ז וש"נ.